

**RUS VE TÜRK KÜLTÜRÜNDE RAKAMLI DEYİMLER ÜZERİNE
KÜLTÜRDİLBİLİMSEL BİR İNCELEME***

Dr. Öğr. Üye. Sonnur AKTAY**

ÖZ

Deyimler toplumların dil hazinelerini oluşturan, kültürünü ve milli bilincini yansıtan kalıplaşmış söz gruplarıdır. Halkların dil ve kültür etkileşiminin göstergeleri olan deyimleri incelemek ve milli dünya görüşünün dile yansıma biçimlerini ortaya çıkarmak ise kültürelbilimin araştırma konusudur. Disiplinlerarası bir bilim dalı olarak XX. yüzyılın sonunda ortaya çıksa da temelleri daha öncesine dayanan kültürelbilim, dil ve kültür ilişkilerini araştıran, halkların dile yansıyan kültürel değerlerini inceleyen bir bilim dalıdır. Kültürelbilim aracılığıyla bir toplumun yaşam biçimi, kültürel değerleri, dini inanışları, kısacası düşünme biçimi açığa çıkarılır. Deyimler ise kültürelbilim araştırmalarında kültürün dile yansıtılmış halinin öncül kaynakları olarak görülmektedir. Bu disiplin anlayışından yola çıkarak bu çalışmada öncelikle bir bilim dalı olarak kültürelbilim, kültürelbilimin tarihsel gelişim süreci ve kültürelbilimin gelişimine katkıda bulunan kuramcılar ele alınmıştır. Kültürel bilginin taşıyıcısı olan deyimlerin incelenmesinde başvurulan kültürelbilimsel araştırma yöntemlerine değinilerek, konu Rus ve Türk deyimlerden örneklerle pekiştirilmiştir. Bu süreçte deyimlerin anlamı, gerçek ya da mecaz anlamdaki kullanımı, konuşulan dilin tarihindeki yeri, içeriği, kökeni gibi birçok bilgiye yer verilmiştir. Ayrıca çalışmanın ana temasını oluşturan Rus ve Türk kültüründeki rakamlı deyimler tespit edilmiş, karşılaştırmalı olarak kültürelbilimsel bağlamda incelenmiştir. İki farklı toplumun kültür kodlarını oluşturan deyimlerde kullanılan rakamlar, sayılara yüklenen anlamlar, kullanım sıklıkları fazla olan rakamların anlamsal içeriğinin her iki dilde ne oranda benzerlik ya da farklılık gösterdiği kültürelbilimsel bakış açısıyla aktarılmaya çalışılmıştır. Çalışmada elde edilen bilgiler doğrultusunda farklı dillerin dünyayı algılayış biçimi, olayları adlandırma şekli, geçmiş ve günümüzdeki düşünce yapısı gösterilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kültürelbilim, Rusça ve Türkçe deyimler, rakamlar, kültür kodları.

**A CULTURAL-LINGUISTIC INVESTIGATION ON THE NUMBERED IDIOMS
IN RUSSIAN AND TURKISH CULTURE**

ABSTRACT

Idioms are stereotyped phrases that form the language treasure of societies and reflect their culture and national consciousness. It is the research subject of cultural linguistics to examine the idioms that are the indicators of language and culture interaction of the peoples and to reveal the reflection forms of the national worldview on the language. Although cultural linguistics emerged at the end of the 20th century as an interdisciplinary branch of science, it dates back to earlier and it is a science that studies language and culture relations, and examines the cultural values of the peoples reflected in the language. Through cultural linguistics, a society's way of life, cultural values, religious beliefs, in short, the way of its thinking are exposed. Idioms, on the other hand, are seen as the primary sources of culture reflected in the language in cultural linguistics research. Based on this understanding of discipline, in this study, first of all, cultural linguistics as a branch of science, the historical development process of cultural linguistics, and the theoreticians contributed to the

* Bu çalışma 15-18 Ekim 2020 tarihleri arasında Muğla'da düzenlenen 4. Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Kongresi'nde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

** Anadolu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Rus Dili ve Edebiyatı Bölümü, sonnureretonga@anadolu.edu.tr, ORCID-ID: 0000-0003-2225-1698

development of cultural linguistics are discussed. The subject is reinforced with examples from Russian and Turkish idioms, with reference to the cultural linguistic research methods used in the study of idioms that are the bearers of cultural knowledge. In this process, many information such as the meaning of idioms, their use in real or figurative meaning, their place in the history of the spoken language, its content and its origin are included. In addition, the numbered idioms in the Russian and Turkish culture, which constitute the main theme of the study, were determined and examined comparatively in a cultural linguistic context. The number used in the idioms that form the cultural codes of two different societies, the meanings attributed to the numbers, and at what rate the similarities or differences of the semantic content of numbers with high frequency of occurrence occur, are tried to be narrated from a cultural linguistic perspective. In line with the information obtained in the study, the way how different languages perceive the world, the way of naming the events, the thought structure of the past and present are shown.

Keywords: Cultural linguistics, Russian and Turkish idioms, numbers, culture codes.

1. Giriş

Dil, ulusu geçmişe ve günümüze bağlayan, içerisinde gelecek hakkında bilgi barındıran temel kaynaktır. Dil, bir önceki neslin kültür kodlarında saklanan bilgileri koruyarak günümüze aktaran bir araç işlevi görmektedir. E. Sepir'in de belirttiği gibi *“Dil halkların anlattığı ya da halkla ilgili anlatılan kültürel mirasın, yani gelenek-göreneklerin aktarıcısıdır.”* (Sepir, 2003: 261).

Dilin en önemli parçalarından sayılan deyimler, ait olduğu toplumun milli düşüncesini, tarihini, yaşam şeklini, kültürünü yansıtan kalıplaşmış söz gruplarıdır. Konuşma ve yazı dilini zenginleştiren deyimler her halkın dilinde farklılık gösterir. Yıllar içinde kalıplaşır ve ait olduğu toplum tarafından benimsenirler. Dil ile bu kadar iç içe olan ve yüzyıllar içinde oluşan deyimler incelenmeden halkların kültür hazinelerini öğrenmek oldukça güçtür.

Deyimler, gramerden ayrı olarak 1920-1940 yıllarında E. D. Polivanov, S. İ. Abakumov ve L. İ. Bulahovski gibi araştırmacıların çalışmalarına konu olmuştur. Deyimler kuramının temeli A. A. Potebnya, İ. İ. Sreznevskiy, A. A. Şahmatov ve F. F. Fortunatov'un eserleriyle atılmıştır. Bu konusunun gelişmesinde Ş. Balli'nin fikirleri çok etkili olmuştur (Avakova, 2015: 88).

Türk dünyasında deyimbilim araştırmalarına öncelikle bazı Türk lehçelerindeki deyimlerin ele alınmasıyla başlanmıştır. Türkoloji'de 1950'li yıllardan sonra deyimlerin dilbilimi içerisinde ayrı bir disiplin olarak kabul edilmesine yönelik çalışmalar yürütülmüştür (Kenzhalin, 2017: 109). Türkiye'deki deyimbilim çalışmalarına bakıldığında Ömer Asım Aksoy'un ilk defa 1965'te basılan Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü'nün temel kaynak niteliği taşıdığını ifade etmek mümkündür. Türkiye'deki deyimler genellikle leksikoloji bakımından incelenmiş ve özellikle 1990'lı yıllardan sonra deyimbilim araştırmalarının belli bir ivme kazandığı görülmüştür. M. Aksakal, Talat Tekin, A. H. Par, Ö. A. Aksoy, E. K. Eyüboğlu, N. Yüzbaşıoğlu, M. Yüzbaşıoğlu, H. Ünlü, M. Ünlü, H. F. Gözler gibi araştırmacılar çalışmalarında deyimlere gerek teorik gerekse de uygulamalı olarak yer vermişlerdir.

Deyimlerin gerek morfolojik gerekse de semantik açıdan incelenmesi dildeki kültürel olguları göstermek bakımından son derece önemlidir. Deyimler, toplumların

kültür taşıyıcısı olarak görüldüğü için, tek yönlü ele alınarak incelenmesi sözcüklerin kökeninde yatan ana fikri ortaya çıkarmak için yetersizdir. Bu bağlamda XX. yüzyılın sonlarında dilbilim araştırmalarında dil ve kültür ilişkilerinin ele alındığı çalışmalar ortaya çıkmıştır. Bu araştırmalar neticesinde ise 'kültürdilbilim' (лингвокультурология) adı altında yeni bir bilim dalı doğmuş, deyimler ise kültürdilbilim araştırmalarının temel nesnesi haline gelmiştir.

Deyimler geçmişten beri dinî, sosyo-kültürel, yabancı dil öğretiminde dil ve kültür aktarımı, coğrafi, mitolojik olmak üzere çeşitli açılardan incelenmiştir. Özellikle yabancı dil öğretiminde bireyin dili bütün incelikleriyle öğrenmesi iletişimi daha zevkli hale getirmektedir. Bireyin konuşmaya canlılık kazandırma ve karşı tarafta etki uyandırması amacıyla da kullandığı deyimlerin yabancı dil eğitimindeki yeri son derece önemlidir.

Deyimlerle ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde içinde sayıların geçtiği deyimlerin fazlalığı göze çarpmaktadır. Fakat sayıların deyimlere kazandırdığı anlamlar ve deyimlerde geçen sayıların kullanım sıklığı konusundaki çalışmaların eksikliği dikkat çekmektedir. Rus ve Türk kültüründe sayılara yüklenen anlamların içeriği araştırıldığında bu konunun önemi ve çalışmanın gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Rusça ve Türkçe deyimlerin karşılaştırmalı olarak çözümlenmesi ait olduğu toplumun kültürünü, mantalitesini ve sosyal yaşantısını gözler önüne serecektir. İki farklı toplumda içinde sayıların geçtiği deyimlerin tespiti, çözümlenmesi ve sayılara yüklenen anlamları ortaya çıkarmayı amaçlayan bu çalışmanın, son yıllarda gelişmekte olan kültürdilbilim alanına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

2. Kültürdilbilimin Tarihsel Gelişimi

Son dönemde çağdaş dilbilimde dildeki kültürdilbilimsel unsurların araştırılması konusu önemli yer tutmaktadır. Burada temel amacın kültür taşıyıcısı olarak görülen dilin, halkların dünya görüşünü, mantalitesini, kültürünü ortaya çıkarmak olduğunu söylemek mümkündür. Neticede dil, kültürün asıl kaynağıdır ve kültürlerin öğrenilmesi de ancak dil yoluyla gerçekleşir.

Kültürdilbilim XX. yüzyılın sonlarında ortaya çıkmış ancak temelleri daha eskiye dayanan disiplinlerarası bir bilim dalıdır. Bu alanda yapılan araştırmaların temeli Batılı uzmanların çalışmalarına dayansa da Rus bilim insanlarının geliştirdiği özgün yeni terminolojiyle kuramsal zemine önemli ölçüde katkıda bulunulmuştur. Türkiye'de ise son yıllarda kültürdilbilim alanında yapılan çalışmaların arttığı görülmektedir. Ancak Türkiye'de bu alana yönelimin yeni olması sebebiyle henüz yeterli sayıda kaynak bulunmamaktadır. Yüksek öğretim kurumlarında hazırlanan tezler ve akademik çalışmalarla gelişimini sürdürmeye devam etmektedir.

Araştırma konusu dil ve kültür etkileşim sorunları olan kültürdilbilimin bir bilim dalı olarak ortaya çıkışı W. Humboldt'un fikirlerine dayanır. Humboldt, dildeki milli ruhun ve dilin yapısının kendi içinde birbirini takip eden ayrılmaz bir bütün olduğunu, birbiriyile sıkı sıkıya bağlantılı olduğunu ifade etmiştir. Humboldt'un fikirleri A. A. Potebnya, K. Fossler, İ. A. Boduen de Courtaine gibi bilim insanlarının çalışmalarıyla gelişmiştir.

Dil ve dile yansıyan kültürel değerleri araştıran kültürdilbilim V. N. Teliya, Yu. S. Stepanov, V. A. Vorobyev, Y. Yakovleva, İ. A. Sternin, Z. D. Popova, V. S. Maslova gibi

dilbilimcilerin çalışmalarıyla bilimsel açıdan daha hızlı gelişim göstermeye ve dilbilim araştırmalarında yerini bulmaya başlamıştır. Kültürdilbilimle ilgilenen dilbilimciler bu disiplinin araştırma konusunun tartışılmaz biçimde zor olduğu konusunda hemfikirdirler. Dolayısıyla kültürdilbilimini tanımlarken değişik görüşler ortaya çıkmıştır. V. A. Maslova kültürdilbilimle ilgili olarak şu ifadeleri kullanmıştır:

“Kültürdilbilim, dilbilim ve kültürbilimin birleştiği noktada ortaya çıkan, dile yansıyan ve dilde var olan kültürel olguları araştıran bir bilim dalıdır. Kültürdilbilimin amacı, kültürü oluşturma, koruma ve aktarma biçimlerini incelemektir. Kültürdilbilim dildeki milli kültürel olguları araştırarak halkın manevi değerlerini, dünya görüşünü dil aracılığıyla ortaya çıkaran bir bilim dalıdır. Kültürdilbilim, dilin kültürü oluşturma, geliştirme, koruma ve aktarma eylemlerini gerçekleştirme için bir araçtır. Bu bilim dalının amacı ise dil birimlerindeki kültürü koruma ve aktarma yöntemlerini göstermektir. Kültürdilbilimin gelişimi iki döneme ayrılır: ilk dönem W. Humboldt, A. Potebnya, E. Sapir gibi bilim insanlarının çalışmalarıyla bu bilim dalının gelişiminin önkoşulunun hazırlanması; ikinci dönem ise ayrı bir disiplin olarak kültürdilbilimin şekillenmesidir. Kültürdilbilimin gelişimindeki bu hareketlenme, şu an içinde bulunduğumuz, kültürdilbilimin disiplinlerarası bir bilim dalı olarak ortaya çıktığı üçüncü bir dönemin olduğunu öngörmektedir.” (Maslova, 2001: 27-30).

N. F. Alefirenko (2010, 14) kültürdilbilim alanını dil dünya görüşü, milli bilinç, düşünce biçimi gibi dille bağlantılı sorunları çözüme ulaştıran bir disiplin olarak görmektedir.

V. Krasnih, “*Kültürdilbilim, dil ve söylem içerisindeki kültürün oluşumu, yansımaları ve değişmez şeklini araştıran, inceleyen bir bilim dalıdır.*” şeklinde tanımlar (Krasnih, 2002: 12).

V. Teliya'ya (1996, 14) göre budundilbilimin bir parçası olan kültürdilbilim, dil ve kültür etkileşimini araştıran bir disiplindir. Deyimler kültür taşıyıcısı olarak kültürdilbilimin temel araştırma nesnesidir.

Günümüzde kültürdilbilim alanında çeşitli akımlar ortaya çıkmıştır:

1. Belirli bir sosyal ya da etnik grubun kültürdilbilimsel etkileşimini araştıran kültürdilbilim.
2. Bir etnik grubun belirli bir dönemdeki kültürdilbilimsel değişimini araştıran artsüremli kültürdilbilim.
3. Birbirinden farklı, ancak birbiriyle karşılıklı ilişki halinde olan etnik grupların kültürdilbilimsel oluşumunu araştıran karşılaştırmalı kültürdilbilim.
4. Son dönemde gelişen ve iki farklı dili karşılaştırarak ele alan kıyaslamalı kültürdilbilim. Bu konuyla ilgili yapılan çalışmaların sayısı azdır. M. K. Golovanivska'nın 'Ana Dili Rusça Olan Birinin Bakış Açısından Fransız Mantalitesi' başlıklı çalışması ana dili Rusça olan ve Rus kültürüyle büyüyen birinin Fransız mantalitesi hakkındaki görüşlerini içermektedir. Çalışmada iki dildeki kader, korku, şans, ruh, akıl, vicdan, fikir gibi soyut ifadeler karşılaştırılmıştır.
5. Ülkedilbilim sözlükleri oluşturmak için hazırlanan kültürdilbilimsel sözlükçülük. (Maslova, 2001: 27).

Kültürdilbilim ile ilgili yapılan tanımlamalardan yola çıkarak şu sonuçları elde etmek mümkündür:

1. Toplumların dünya görüşü, kültürü dilde yansımaları bulur.
2. Tıpkı dil gibi kültür de özel ve genel biçime sahiptir.
3. Dil ve kültürde tarihselcilik ilkesine göre şartlandırılmış kalıplaşmış kodlar vardır.
4. Dil ve kültür birbirine bağımlıdır. Dil aracılığıyla kültür benimsenir ve milli bilinç yeniden canlanır (Alefrenko, 2010: 76).

Moskova'da XX. yüzyılın sonunda dört kültürdilbilim ekolü ortaya çıkmıştır:

1. Yöntem olarak E. Benveniste'ye yakın, kültürü aslına uygun olarak artsüremli açıdan inceleyen Y. S. Stepanov ekolü.
2. Farklı dönemlere ve milletlere ait metinlerden çıkarılan evrensel terimleri araştıran N. D. Arutyunova ekolü. Bu kültür terimleri ana dil konuşan birinden ziyade dışarıdan bir gözlemci tarafından hazırlanır.
3. Rusya Halkların Dostluğu Üniversitesi'nde V. V. Vorobyev ve V. M. Şaklein'in kurduğu, Y. M. Vereşçagin ile V. G. Kostomarov'un da ekolün gelişimine katkı sağladığı kültürdilbilim ekolü.
4. Rusya'da ve farklı ülkelerde *Deyimleri Kültürdilbilimsel Açıdan İnceleyen Moskova Ekolü (MSLCFraz)* olarak bilinen V. N. Teliya ekolü. Teliya ve öğrencileri yaşayan dil taşıyıcıları üzerinden dilin özünü ve deyimlerin kültürdilbilimsel açıdan çözümlenmesini araştırır (Maslova, 2001: 30).

Rusya'da kültürdilbilimsel araştırmaların her geçen gün artmasına rağmen, alanla ilgili kesin tanımların olmaması, çözümlenmedeki yöntem sorunu, dil ve konuşmaya yansıyan kültürel olguları yansıtmadaki yetersizlikler gibi birtakım sorunlar ortaya çıkmıştır. Kültürdilbilim araştırmalarının güncel tarafı, dil ve kültür sinerjisini aktarmak, dünya üzerindeki kültürel olguları ve nesnelere dil bağlamında sınıflandırarak çağrışım ilişkileri açısından ele almaktır. Bu şekilde karşıt analizlerin yapılmasındaki amaç, farklı toplumlara ait kültürel gerçeklerin niteliğini, evrenselliğini ve toplumların mantalitesini ortaya çıkarmaktır.

Kültürdilbilim araştırmalarındaki temel konulardan biri araştırma yapılacak dil nesnesinin tayinidir. Deyimler bu açıdan önem arz etmektedir. V. A. Maslova, V. N. Teliya, N. F. Alefirenko, N. M. Şanskiy gibi dilbilimcilere göre, dildeki kültürel özler en çok deyimler aracılığıyla aktarılır. N. M. Şanskiy, "*Halkın milli karakteri, düşünce biçimi, tarihi ve kültürü dilde, yani deyimlerde yansımaları bulur.*" şeklinde belirtir. N. F. Alefirenko, "*Deyimlerdeki imgeler dil dünya görüşündeki¹ olguları ve nesnelere anlamamızı ve betimlememizi sağlar.*" şeklinde vurgular (Alefrenko, 2010: 25). Bu ifadeler deyim ve kültürün birbiriyle ne derece ilintili olduğunu, deyimlerin kültürel değerleri yansıtan önemli kaynaklar olduğunu gösterir niteliktedir.

V. A. Maslova (2001, 35) kültürdilbilim araştırmaları ışığında halkların mitolojik düşünce sisteminin açığa çıktığını, halkların ve çağların en önemli kültürel motiflerinin de en çok deyimlerde yerini bulduğunu ifade etmiştir.

V. N. Teliya'nın görüşleri deyimlerin kültürdilbilimsel açıdan önemini gözler önüne sermektedir:

¹ Rus. Языковая картина мира: Dil dünya görüşü, kültürel değer taşıyan bilgilerin yazılı ve sözlü olarak nesilden nesle aktarılması ile etkin hale gelmiş bütünlüğüdür.

“Toplumların milli dünya görüşü, inançları, karakterleri, mitolojik düşünce yapıları, gündelik yaşam biçimleri, maddi ve manevi değerleri, kısacası kültürle ilintili olan her kavram deyimlerde yansımaları bulur. Deyimlerdeki kültürel çağrışımların çözümlenmesi ile de o dilin toplumuna ait sosyal ve ruhsal kültür açığa çıkarılır. Dil birimlerindeki kültürel ve milli nitelikleri yansıtan işaretler, konseptler,² stereotipler,³ inanışlar, imgeler, mitolojik unsurlar kültürbilimsel inceleme yöntemiyle detaylandırılıp açıklanabilir. Böylelikle kültürel çağrışım anlayışı ortaya çıkar. Kültürbilim ayrı bir disiplin olarak farklı etnik grupların ulusal maddi kültürünü, mantalitesini, birbiriyle olan benzerliğini ya da değişik yönlerini inceler.” (Teliya, 1996: 214-215).

Araştırmacıların fikirlerinden yola çıkarak diyebiliriz ki, deyimler toplumların yaşam biçimi, coğrafi konumu, tarihi ve gelenekleri hakkında bilgi veren kalıplaşmış söz gruplarıdır. Deyimler insan yaşamının bütün yönlerine dokunur. Her dilin kendine özgü karakteristik duruşu, coğrafyası, yaşam şartları, tarihi, dini inanışlarına göre kullandığı deyimler vardır. Diğer dillerle anlamsal açıdan benzerlik gösterebilir ya da tamamen farklı kullanımlar ortaya çıkabilir. Her şeye rağmen, deyimler kültürel çağrışım aktarımı yapan en gerçekçi kaynaklar arasındadır.

Y. M. Vereşçagin ve V. G. Kostomarov ‘Dil ve Kültür’ (Язык и культура) başlıklı eserlerinde deyimleri ulusal nitelik bakımından ele almışlardır. Çalışmada deyimlerin üç özelliğine ve üç yönüne değinmişlerdir:

1. Bütünsel bakış açısı: Deyimlerdeki bütün ögeler mecazi anlam taşımaktadır.
2. Parçalı bakış açısı: Deyimlerin oluşumundaki her öge farklı birimleri temsil eder.
3. Prototip bakış açısı: Gelenek ve görenek, gündelik yaşam, kültür, tarih içerir (Vereşçagin, Kostomarov, 2005: 178).

Maslova, kültürbilimsel yönden deyimlerle ilgili şu fikirleri ileri sürer:

1. Deyimlerin çoğu milli kültürden izler taşır.
2. Kültürel bilgi deyimlerin iç yapısında muhafaza edilir. Dünya ile ilgili imgeler, deyimlere milli-kültürel bir ahenk katar.
3. Milli-kültürel niteliği oluştururken önemli olan milli-kültürel çağrışımları açığa çıkarmaktır (Maslova, 2001: 82).

Deyimlerin milli-kültürel anlamı çok katmanlıdır. Bu anlam geçmiş ve günümüzü yansıtan mecazi anlamlar barındırdığı gibi gelenek-görenek ve kültürü yansıtan kalıp ifadelerden de oluşabilir. Bu yaklaşım tarih, din, coğrafya, kültür gibi tüm dilbilimsel faktörler dikkate alınarak şekillendirilir. Milli kültür ve konsept yapısı arasındaki ilişkiye A. Vejbitskaya'nın bilimsel çalışmalarında defalarca değinilmiştir. Vejbitskaya: “*Milli kültürel bileşen iki aşamaya dayanır: Birincisi biçimsel oluşum, ikincisi ise diller arasındaki bilişsel farklılıklardır.*” şeklinde bir ifadede bulunur (Vejbitskaya, 1996: 47).

² Rus. Концепт: Farklı disiplinler tarafından değişik anlamlarda kullanılan bu sözcük, kültürbilimsel açıdan insan bilincindeki kültür pıhtısı, kültürel fikirlerin bütünü olarak tanımlanmaktadır. Kültürel bağlantılı çağrışımları yansıtan zihinsel oluşumdur.

³ Rus. Стереотип: Konsept dünya görüşünün zihinsel yansıması, bir nesnenin sabit milli ve kültürel görüntüsüdür.

Sonuç olarak deyimlerdeki milli kültürel nitelik, deyim birimlerindeki biçimin yorumlanması, farklı toplumların kültürü ve milli bilinciyle ilintili ifadelerin tasvir edilmesidir diyebiliriz. Deyimlerdeki milli kültürel nitelik, farklı etnik grupların dil özelliklerini, tarihini, inançlarını, mantalitesini ve kültürel değerlerini anlamak bakımından büyük önem taşımaktadır.

3. Yöntem

Bu çalışmada Rusça ve Türkçe rakamlı deyimler kültürdilbilimsel yöntem kullanılarak incelenmiştir. Bu yöntemle deyimlerdeki dil ve kültür ilişkileri irdelenmiş, farklı milletlere ait dil dünya görüşü yansıtılmıştır. Rakamlı deyimlerin sayıca fazla olması sebebiyle bir rakamından yediye kadar olan Rusça ve Türkçe deyimlerle konu sınırlandırılmıştır. Çalışmada geçen Türkçe deyimler Türk Dil Kurumu'nun hazırlamış olduğu Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü'nden (2009) derlenmiştir. Rusça rakamlı deyimlerin tespit edilmesi için N. Teliya'nın Kültürdilbilimsel Açıklamalı Rusça Deyimler Sözlüğü'nden (2006) yararlanılmıştır.

4. Rusça-Türkçe Rakamlı Deyimler ve Kültürdilbilimsel Çözümlemesi

Rusça ve Türkçede rakamlı deyimlerin sayısı oldukça fazladır. İçerisinde sayıyla ilişkili kültür kodları barındıran deyimlerin analizi, kültürle ilgili fikirlerin, stereotiplerin ve örneklerin içeriğini ifade etmek, rakamlara yüklenen anlamları ortaya çıkarmak için son derece önemlidir.

Deyimlerde kullanılan rakamlar genel olarak işaretlerin bir sınıflandırması, mitolojik unsurları yansıtırma modelidir. Birden yediye kadar olan bazı Rusça ve Türkçe rakamlı deyimlerin kültürdilbilimsel çözümlemesi aşağıda yer almaktadır:

4.1. 'Bir' Rakamının Kullanıldığı Deyimler

'Bir' rakamı anlamsal olarak teklik, bütünlük, birlik kavramlarıyla ilişkilidir. Kültürbilim araştırmacılarının çalışmalarından yola çıkarak diyebiliriz ki ilk canlı, ilk hayvan ya da ilk insanın doğuşu gibi konular 'birinci' olmanın önemini göstermektedir (El-İlyas: 2018: 169). Kültürel bir çağrışım, sembol ve stereotip unsuru olarak 'bir' rakamının Rusça deyimlerdeki kullanımı çeşitlidir:

4.1.1. Yalnızlık anlamı taşıyan deyimler: *Один как перст* (odin kak perst) 'yalnız, tek başına' deyimindeki *перст* sözcüğü eski Slavcada baş parmak anlamına gelmektedir. Baş parmak açık avucun diğer kapalı parmaklarından ayrı durduğu için bu deyim, yalnızlık anlamını taşımaktadır. *Один как ветер в поле* (odin kak veter v pole) deyimini de 'yapayalnız, kimsesiz' anlamına gelen diğer bir deyimdir.

4.1.2. Başlangıç anlamı taşıyan deyimler: Rus dil dünya görüşünde *первая ласточка* (pervaya lastoçka) deyimini iki anlama gelir: 1) Bir şeyin başlangıcı; 2) Başka insanları takip eden, izleyen ilk kişi. Olumlu çağrışım yapan bu ifadenin tam tersi olarak *первый блин комом* (perviy blin komom) 'bir işe şanssız başlama, başarısız bir ilk deneyim yaşama' anlamını taşır. *Блин* (blin) 'krep', *ком* (kom) 'topak, büyük parça' anlamına gelir ve ilk kez hazırlanan yemeklerin başarısız olacağı, iyi sonuç vermeyeceği vurgulanmaktadır.

4.1.3. Birliktelik, benzerlik, özdeşlik anlamı taşıyan deyimler: *Одного поля ягоды* (odnogo polya yagodi), *одним миром мазаны* (odnim mirom mazani), *все на*

одну колодку (vse na odnu kolodku), *одной масти* (odnoy masti), *на один покров* (na odin pokroy) içinde bir rakamının geçtiği, aynı özelliklere sahip kişileri tanımlayan fakat genellikle olumsuz çağrışım yapan deyimlerdir. Bu metaforik deyimlerin temelinde benzerlik imgesi vardır ve anlam içerikleri aynıdır. Örneğin, dini içeriğe sahip olan *одним миром мазаны* deyimini bütün insanların günahkâr olduğunu ve bu açıdan herkesin birbiriyle eşit olduğunu vurgulamaktadır. Bu fikrin oluşumu *миро* (miro) 'kutsanmış yağ' sözcüğünün kullanımı ile ilişkilidir. Dini törenlerde ve ayinlerde insanların yüzüne sürülen bu yağ tanrı karşısında herkesin günahkâr ve eşit olduğunu simgelemektedir (Teliya, 2006).

Вставать в один ряд (vstavat v odin ryad), *из одного теста* (iz odnogo testa), *стричь под одну гребенку* (striç pod odnu grebenku), *дудеть в одну дудку* (dudet v odnu dudku) deyimleri ise yine herkesin birbiriyle benzer olduğunu ifade eden ancak herhangi bir olumlu ya da olumsuz çağrışım yapmayan deyimlerdendir.

4.1.4. Bir kez yapılan, şiddetle ve istekle yapılan durumları ifade etmek için kullanılan deyimler: *за один присест* (za odin prisest), *одним духом* (odnim duhom), *одним росчерком пера* (odnim roščerkom pera), *одним словом* (odnim slovom), *один конец* (odin konets), *сесть за один стол* (sest za odin stol), *одним махом* (odnim mahom) deyimleri Rus kültüründe 'bir işi bir anda, tek seferde yapma' anlamı taşımaktadır (El-İlyay, 2018: 170).

4.1.5. Всыпать по первое число (vsıpat po pervoye çislo) 'kötü bir şekilde cezalandırmak, leşini sermek' anlamına gelen ve öğrencileri cezalandırmak için kullanılan eski bir deyimdir. Deyimde geçen *первое число* ifadesi 'ayın biri' anlamına gelir ve bu deyimdeki kullanım sebebi şu şekildedir: Rusya'da geçmiş dönemde okullarda öğrencilere ağır cezaların verilmesi meşru sayılmaktadır. Öğrenci kırbaça dövülmekte ve vücudunda derin izler bırakılması istenmektedir. Bunun sebebi, öğrencinin her kırbaç izine baktığında suçlu olsun ya da olmasın yediği dayağı hatırlatmak ve sonraki ayın birine kadar kırbaç izlerinin gitmemesini sağlamaktır (Telegina, 2017: 96).

Türk kültüründe bir rakamı dini bir sembol olarak görülmektedir. İslamiyet'te bir sayısı Allah'ı, birliği ve teklifi ifade eder. Teklik, belirsizlik, mutluluk, var olma, abartma, bilinme gibi anlamları ortaya koyması bakımından son derece önemlidir. Türkçede içinde bir rakamının geçtiği ve farklı anlamlar içeren deyimlerden bazıları şunlardır: *Bir baltaya sap olamamak* 'belli bir iş sahibi olamamak'; *bir dediği bir dediğini tutmamak* 'söyledikleri birbirine uymamak, tutarsız konuşmak'; *bir çuval inciri berbat etmek* 'düzelmede olan bir durumu yersiz, yanlış davranışlarla bozmak'; *bir dediğini iki etmemek* 'her istediğini hemen yapmak'; *bir eli yağda bir eli balda olmak* 'varlık ve bolluk içinde olmak'; bir yastığa baş koymak 'evlilik hayatını mutlu bir biçimde geçirmek'; *bir yastıkta kocamak* 'karı koca birlikte uzun bir ömür sürmek'; *bire bin katmak* 'çok abartmak'; *bir yaşına daha girmek* 'şimdiye değin görmediği şaşılacak yeni bir şeyle karşılaşmak'; *bir kaşık suda boğmak* 'bir kimseye çok kızmak, öfkelenmek' (Türk Dil Kurumu, 2009).

4.2. 'İki' Rakamının Kullanıldığı Deyimler

Kadim dönemde, insanlarda 'bir olma, birinci olma ya da ilk olma' anlayışı vardır ve zamanla 'birden sonra' olacak olan fikri ortaya çıkmıştır. Bu da birden sonra gelen

sayıların oluşumunu sağlamıştır. Alman filozof E. Kassirer'in iki rakamı ile ilgili yorumu şu şekildedir:

“Birçok dilde ilk sayıların etimolojisi üç kişiyi ayırt etmek için oluşturulan sözcüklerle ilişkilidir: ‘sen’ ve ‘iki’ anlamına gelen sözcüklerin ortak etimolojik kökenlerinin özellikle Hint-Avrupa dilleriyle ilişkili olduğu kanıtlanmıştır.” (Pşibayeva, 2016: 105).

Genel olarak iki rakamı herhangi bir çelişkiyi, karşıtlığı (siyah-beyaz, kadın-erkek, gündüz-gece vb.) sembolize eder. İki rakamının Rusça deyimlerde kültür simgesi olarak içerdiği anlamlar farklılık gösterir:

4.2.1. Rusça deyimlerde iki rakamı geçmişte ruh, kötülük, eşitsizlik, istikrarsızlık, cesaret, anlaşmazlık, farklılık, kusur, biçimsizlik, belirsizlik, çekingenlik, dürtü, ölüm vb. gibi olumsuz çağrışımları nitelemektedir. Örneğin, *двaдцaть двa несчaстья* (dvadtsat dva nesçasty) şanssız insanlar için kullanılan ve ‘şanssız, bahtsız’ anlamına gelen bir deyimdir. Bu deyim ilk olarak Rus yazar A. P. Çehov (1860-1904) tarafından ‘Vişne Bahçesi’ piyesinde kullanılmıştır (Pşibayeva, 2016: 106).

4.2.2. Benzerlik anlamı taşıyan deyimler: İki nesnenin birbirine olan benzerliğini ifade eden deyimleri içerir. *Как двe капли воды* (kak dve kapli vodi) ‘birbirine çok benzeme’ deyimini bu tanıma birebir karşılamaktadır. *Вода* (su) kavramı Rus kültüründe temizliği, berraklığı, hakikati, akışkanlığı sembolize etmektedir. Bu deyimde benzerlik bağlamında olumlu bir çağrışım söz konusudur.

Два сапога пара (dva sapoga para) Rusçada benzerlik ifade eden deyimler arasındadır. Ancak bu deyim ‘olumsuz özellikleriyle birbirine benzeyen kişiler’ anlamı taşımaktadır. Bu ifadedeki metafor *сапога* (çizme) sözcüğüdür. Su kavramından farklı olarak çizme kavramı burada iki kişinin olumsuz yönden benzerliğini sembolize etmektedir (Teliya, 2006).

4.2.3. Oranların yükseliş ve düşüşünü ifade eden deyimler: *видеть на двa аршина под землёй [в землю]* (videt na dva arşina pod zemley) [v zemlyu] ‘basiretli, ileri görüşlü, öngörülü olma’ anlamına gelir. Eski bir uzunluk ölçüsü olan ‘arşın’ sözcüğü bu deyimde gerçek dışı bir durumu yansıtmaktadır: *“Топраğın іçини iki metre boyunca göremezsин”* anlamını taşımaktadır.

От горшка двa вершка (ot gorşka dva verşka) ‘kısa boylu, ufak tefek çocuk ya da yetişkin, iki karış’ anlamına gelen bu deyimde yine eski uzunluk ölçülerinden ‘verşok’ kullanılmıştır.

4.2.4. Muhtelif mecazi anlamlar içeren deyimler: a) Yakınlık bildiren: *в двух шагах* (v dvuh şagah) ‘çok yakında, uzakta olmayan’; b) Çeviklik, hız bildiren: *в двa счета* (v dva sçeta) ve *в мгновение ока* (v mgnoveniye oka) ‘çok hızlı ve kolayca, birden’; c) Açıklık, netlik ifade eden: *как дважды двa <четыре>* (kak dvajdı dva <çetire>) ‘çok net, mantıklı, inandırıcı’; d) Kısalık bildiren: *в двух словах* (v dvuh slovah) ‘iki kelimeyle, kısaca’ (Telegina, 2013: 129).

İki sayısı birden çok olanı yani teklik anlayışının çokluğa dönüşmesini ifade etmektedir. Aynı zamanda karşıtlığı, çelişkiyi, bölünmeyi sembolize etmektedir. Bu bağlamda Türkçe deyimlerdeki anlam alanı da çokluk ve karşıtlık fikriyle örtüşmektedir. *İki ateş arasında kalmak, iki arada bir derede kalmak, iki cami arasında kalmış beynamaz* deyimleri tam da ifade ettiğimiz karşıtlığı yansıtan ifadelerdir. Bunun dışında iki rakamıyla oluşturulan Türkçe deyimlerin sayısı oldukça fazladır. Farklı anlamlar barındıran deyimlerden örnek verecek olursak, *iki arada bir derede* (kalmak) 'sıkışık, zor şartlar altında kalmak', *iki ayağını bir pabuca sokmak* 'birini bir işi yapması için çok sıkıştırmak'; *iki gözü iki çeşme ağlamak* 'sürekli veya çok ağlamak'; *iki kat olmak* 'iki büküm olmak'; *iki yakası bir araya gelmemek* 'geçim sıkıntısından bir türlü kurtulamamak, borçtan kurtulamamak' (TDK, 2009) değişik anlamlarda kullanılan deyimlerden bazılarıdır.

4.3. 'Üç' Rakamının Kullanıldığı Deyimler

Üç rakamı dini inançlar, mitoloji ve efsanelerde sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Rus kültüründe üç sayısı Hristiyan doktrininde Tanrı'nın baba, Oğul ve Kutsal Ruh'tan oluşan üçlü doğasını tanımlayan teslisi sembolize etmektedir (Sergeyev, 2015: 276). Bu derece mistik anlam barındırmasına rağmen Rus dilinde üç sayısının kullanıldığı deyimler fazla değildir.

İçinde üç rakamının geçtiği Rusça deyimler farklı anlamlar barındırmaktadır: a) *зablудиться в трёх соснах* (zabluditsya v tryoh sosnah) 'çıkış yolu bulamamak, çözüme ulaştıramamak'; b) *на третьем взводе* (na tretem vzvode) 'bilincini yitirecek derecede sarhoş olma'; c) *наговорить с три короба* (nagovorit s tri koroba) 'yalan söylemek, palavra sıkmak'. Bu deyimlerin ortaya çıkışı *korob* ifadesinin kullanımıyla ilgilidir. *Korob*, tüccarların ürünlerini saklamak için kullandıkları sepettir. *Korob* sözcüğünden *korobeynik* sözcüğü türemiştir. *Korobeynik* küçük çaplı mal alıp satan ve mallarının değerini abartarak müşteriye sunan tüccarlar için kullanılan bir tanımdır. Bu deyim bir stereotip göstergesi olarak abartılarak verilmiş bir sözü temsil etmektedir. (Telegina, 2017: 101).

Rusça deyimlerde geçen üç rakamının eylemin niteliğini betimlerken kullanıldığı da görülmektedir: *в трёх шагах* (v tryoh şagah) 'çok yakında, burnunun dibinde'; *в три погібели (согнутья)* (v tri pogibeli sognutsya) 'çok aşağıda, yere yakın'; *в три ручья* (v tri ruçya) 'acıyla uzun uzun ağlamak' (Teliya, 2006).

Türk kültüründe de üç sayısı dini inanç ve görenekler bağlamında son derece önemlidir. Örneğin dini ayinlerde, törenlerde pek çok eylem üç kez tekrarlanır. Aynı zamanda masalarda kullanılan 'üç gün üç gece, gökten üç elma düştü' padişahın üç oğlu, üç zaman sonra' vb. ifadeler Türk kültüründe üç sayısının değerini göstermektedir. Eski Türk efsanelerinde üç sayısına çeşitli motiflerde rastlanmaktadır. Türklere göre insan, evrenin üç önemli varlığından biri olarak kabul edilir. Türk mitolojisinde de ilahlar Gök tanrı, Yer Sular ve Yağız Yer olmak üzere üçe ayrılır (Yardımcı, 1998: 637).

İçinde üç sayısının geçtiği bazı deyimler şunlardır: *Üç aşağı beş yukarı* 'yaklaşık olarak, az bir farkla'; *üç aşağı beş yukarı dolaşmak* 'kararsızlık içinde, düşünerek, bir karara varmaya çalışarak gezinmek'; *üç buçuk atmak* 'çok korkmak', *üç beşe*

bakmamak 'fiyat üzerinde küçük farkları önemsememek' (TDK, 2009). Üç rakamı Türk kültüründe olumlu anlamlar barındırmasına rağmen oluşturulan deyimlerin sayısı azdır ve farklı içeriklerle atasözlerinde daha sık kullanılmıştır.

4.4. 'Dört' Rakamının Kullanıldığı Deyimler

Farklı kültürlerde dört sayısı kararlılık, değişmezlik, bütünlük, evrensellik gibi olumlu anlamlar içermektedir. Rusça deyimlerde dört rakamıyla oluşturulan deyimlerin sayısı azdır ve genellikle gerçek anlamıyla kullanılmaktadır. Örneğin, *сидеть в четырёх стенах* (sided v çetiryoh stenah) 'dört duvar arasında kalmak; *идти на все четыре стороны* (idti na vse çetire storonı) 'özgürlüğüne kavuşmak, bağımsız olmak' anlamlarına gelmektedir.

Сидеть в четырёх стенах kullanıldığı cümle bağlamında yalnızlığı sembolize eden bir ifade olarak da karşımıza çıkmaktadır:

Örnek: *Прогулки для меня много значат, они позволяют отвлечься от того тягостного чувства, которого не избежать одинокому человеку в четырёх стенах.* "Gezmek benim için çok şey ifade ediyor. Gezmek, insanı dört duvar arasında kaçamadığı o acı verici duygulardan uzaklaşmasını sağlıyor." (Kuçayev, 2003: 1).

Dört sayısı İslam felsefesinde ve halk inanışlarında birtakım temel unsurları nitelendirmek için kullanılır. Bunlardan bazıları Dört unsur, Dört kitap, Dört Mezhep (Hanefi, Safi, Maliki, Hanbeli)'dir (Yardımcı, 1998: 639).

Mitolojide de dört sayısı farklı şekillerde karşılaşılmaktadır. Dünyanın dört gök öküzün üzerinde durduğu, dört ana yön, dört mevsim, dört renk, dört yıldız ve yeryüzünün dikdörtgen şeklinde olduğu gibi hususlar mitoloji ile açıklanmaktadır (Erol Çalışkan, 2019: 188).

Türkçe deyimlerde dört sayısı hem gerçek hem de mecaz anlamlarda karşımıza çıkmaktadır. Örneğin, 'evde, kapalı bir yerde kalmak zorunda olmak' anlamında kullanılan *dört duvar arasında kalmak* deyimini Rusçadaki *сидеть в четырёх стенах* deyimine birebir aynıdır. Bunun dışında *dört gözle beklemek* 'büyük bir özlemlerle beklemek'; *bir işe dört elle sarılmak (yapışmak)* 'bir işe büyük bir özen ve önem vererek girişmek'; *dört ayak üstüne düşmek* 1) tehlikeli bir durumdan zarar görmeden kurtulmak, 2) işi rast gitmek; *(birinin) etrafında dört dönmek (pervane olmak)* 'isteğini elde etmek için birinin yanından ayrılmayıp gönlünü etmeye çalışmak'; *dört dönmek* 1) telaşla çare aramak, 2) bir iş yapmak için telaşla sağa sola koşmak; *dört yanı deniz kesilmek* 'çaresiz ve umutsuz kalmak'; *dört köşe olmak* 'çok keyiflenmek, çok zevk almak' içinde dört rakamının geçtiği en sık kullanılan Türkçe deyimlerdendir (TDK, 2009). Türk dil dünya görüşünde dört rakamının geçtiği deyimlerin genel olarak olumlu çağrışım içerdiğini söylemek mümkündür.

4.5. 'Beş' ve 'Altı' Rakamının Kullanıldığı Deyimler

Deyimlerde genellikle olumlu anlamda kullanılan beş rakamı sağlığı ve kadim dönemde parmakları simgelemektedir (Telegina, 2013:113). Sol elin parmakları sayım biçiminden hareket edilirse baş parmak en son sayılmakta ve daha önce sayılan parmakların üzerini örtmektedir. Böylece diğer parmakların 'baş'ı konumuna

gelmektedir. Beş sayısı ve baş parmak fonetik olarak benzerlik göstermektedir. El ve beş kavramlarının etkileşimi Rusça deyimlere de yansımıştır: [*знать*] как свои пять пальцев [znat] (kak svoi pyat paltsev) ‘çok iyi bilmek, avcunun içi gibi bilmek’; *дай пять!* (day pyat) ‘iki kişinin aynı anda elini havaya kaldırıp birbirine tokuşturması şeklinde yapılan genellikle sevinç göstergesi olarak kullanılan bir el hareketi’ (Teliya, 2006).

Без пяти минут (bez pyati minut) ‘çok yakında, kısa zamanda’ anlamına gelen ve genellikle bir meslek edinme veya görev üstlenme konusuyla ilgili durumlarda kullanılan bir deyimdir.

Rusça deyimlerde uzuvlarla birlikte beş rakamının kullanıldığı deyimler de mevcuttur: *пятое колесо в телеге* (pyatoye koleso v telege), *как собаке пятая нога* (kak sobake pyatoye noga) ve *пятая спица в колеснице* (pyataya spitsa v kolesnitse) ‘gereksiz, işe yaramayan’ (Teliya, 2006) anlamına gelen deyimlerdir.

Rus dilinde altı rakamının geçtiği deyimler yok denecek kadar azdır. *Шестое чувство* ‘altıncı his’ anlamına gelen ve içinde altı rakamının kullanıldığı nadir deyimlerdendir. Bu durumda Rus kültüründe altı sayısına olumlu ya da olumsuz bir çağrışım yapmadığı, sembolik olarak bir içerik yüklenmediği sonucunu elde edebiliriz.

Türklerin İslamiyet’i kabul etmeleriyle birlikte İslam’ın beş şartı kendini göstermiştir. Ayrıca Türk halk kültüründe şubat ayının eski adı beşedir (Erol Çalışkan, 2019: 189). Türkçe deyimlerde beş rakamı genellikle ‘çokluk ve azlık’ bildiren ifadelerde kullanılmıştır: *üç aşağı beş yukarı* ‘yaklaşık olarak, az bir farkla’; *beş para etmez* ‘hiçbir değeri yok, işe yaramaz anlamında kullanılan ifade’; *beş paralık olmak* ‘zor durumda kalmak, dile düşmek, rezil olmak’; *beş paralık etmek* ‘zor durumda bırakmak, dile düşürmek, rezil etmek’.

Altı rakamının kullanıldığı Türkçe deyimler şunlardır: *altı karış beberuhi* ‘kısa boylu kimse’; *altıdan yemek* ‘hastanelerde perhizi olmayan hastalara verilen tam yemek’ (TDK, 2009).

4.6. ‘Yedi’ Rakamının Kullanıldığı Deyimler

Dünya kültüründe yedi rakamı mükemmelliği, kozmik düzeni ve döngünün tamamlanmasını simgeleyen mistik bir işaret olarak kabul edilmektedir. Dini açıdan da çeşitli sembollerini temsil eden yedi sayısı birçok dinde ve kültürde kutsal bir özelliğe sahiptir. Tek tanrılı dinler tarihinde, Yahudi geleneğinde yedi kollu şamdan (menorah), Tanrı’nın varlığını sembolize eder. Menorahın ayrıca, dünyanın yedi günde yaratılışını, yeryüzünün yedi kıtasını ve haftanın yedi gününü sembolize ettiğine inanılır. Hristiyanlık inancı, Yuhanna Vahiy’de gerek Hristiyanlık öncesi çok tanrılı dinlerin, gerekse Yahudiliğin işaret ettiği gibi yedi sayısı üzerinden tanrı buyruğunu iletme gayesindedir. Hristiyan düşüncesinde yer alan yedi rüzgâr, yedi deniz, yedi bilge, dünyanın yedi harikası gibi kavramlar daha ziyade yedi sayısının çokluk anlamıyla ilişkilendirilir (Önal Kılıç, 2018: 113). Hristiyanlıkta yedi rakamı bütünlüğü sembolize etmektedir. Kadim dönemde gökyüzünün yedi kristal gök küreden oluştuğuna inanılırdı. Bu yedi gök küre, saf gümüş, saf altın, inci, beyaz altın, sıradan gümüş, yakut ve erişilmez kutsal ateşten oluşuyordu. Yeryüzünden en uzakta bulunan son kürede gökyüzü krallığı yani inançlı olanların yaşadığı cennet bulunuyordu. İnanışa göre, her

kim bu eşsiz güzellikteki yere ulaşmak istiyorsa daha çok iyilik yapmalıydı. Rus dilindeki *на седьмом небе* (na sedmom nebe) 'yedinci gökte' deyimini bu fikirle bağlantılı olarak insanın mutluluktan havalara uçması, çok sevinmesi anlamına gelmektedir (Tsinjun, 2008: 12).

İçinde yedi rakamının geçtiği ve 'çok akıllı, yetenekli' anlamına gelen *семи пядей во лбу* (semi pyadey vo lbu) deyimini Rus dilinde sık kullanılmaktadır. *Пядь* (pyad) sözcüğü baş parmak ve serçe parmağı arasındaki açıklığı ifade eden 'karış' anlamına gelir. *Лоб* (lob) 'alın' ise beyni sembolize eden yüzün bir kısmıdır. Olumlu çağrışım içeren bu ifadeye yedi rakamı da pozitiflik katmaktadır (Telegina, 2017: 121).

Yedi sayısı ile oluşturulan deyimler değişik anlamlar içerebilmektedir: a) Uzak mesafe: *за семью морями* (za semyu moryami) 'çok uzakta, yaban ellerde'; b) Uzun süren, devam eden: *седьмой сон видеть* (sedmoy son videt) 'derin uykuda olma'; c) Uzak akrabalık: *седьмая вода на киселе* (sedmaya voda na kisele) 'çok uzaktan akrabalık' (El-İlyay, 2018: 173).

За семью замками (za semyu zamkami) 'itinayla, özenle saklama'; *семь потов сошло* (sem potov soşlo) 'bir işi başarmak için var gücüyle çalışma, çabalama', *семь пятниц на неделе* (sem pyatnits na nedele) 'birçok kez plan değiştirme' içinde yedi sayısının geçtiği ve farklı anlamlara gelen deyimlerdir.

Hristiyanlıkta olduğu gibi İslamiyet'te de yedi sayısı kutsal kabul edilir. Kur'an'da yedi sayısının sistematik bir şekilde tekrar ettiği görülür. İlk olarak Fatiha suresi yedi ayetten oluşmaktadır. Aynı zamanda Kur'an'da yedi kat gök, yedi yol, cehennem yedi kapısı, yedi gün oruç, yedi başak, yedi inek, yedi yıl, tekrarlanan yedi ayet, yedi deniz ve yedi gece gibi konular yer almaktadır (Önal Kılıç, 2018: 113). Bütün bu örnekler yedi sayısının önemini ve kutsallığını göstermektedir.

Yedi sayısı Türk dünyasında da en çok kullanılan kültürel sembollerden birisidir. Anadolu'da ve bütün Türk boylarında kutsal kabul edilen bir rakamdır. Göğün yedi kat olduğu düşüncesi ile Kök Tanrı inancı birbirleriyle doğrudan kutsiyet bağlamında ilgilidir (Hirik, 2017: 232).

Türkçede yedi rakamının kullanıldığı deyimlerden bazıları şunlardır: *yedi düvelle barışık* 'herkesle iyi geçinen kimse'; *yedi kubbeli hamam kurmak* 'büyük hayaller peşinde koşmak'; *yedi kat yerin dibine geçmek* 1) çok güçlü olarak yere çakılmak, 2) fazlasıyla utanmak, mahcup olmak; *yedi iklim dört bucak* 'her yer'; *yediden yetmişe* 'herkes'(TDK, 2009).

Sonuç

Deyimlerin yapı ve anlam bakımından incelenme tarihi uzun yıllar öncesine dayansa da kültürdilbilimsel bakış açısıyla çözümlene yöntemi 90'lı yılların sonunda artmıştır. Kültürdilbilimin temel inceleme nesnesi olarak görülen deyimlerin bu bakış açısıyla araştırılması milli kimlik ve kültürel değerlerin korunup günümüze kadar gelmesi konusuna olan ilgiyi güçlendirmektedir.

Deyimler toplumların uzun yıllar tarihsel deneyimleriyle ortaya çıkan, gündelik yaşamdan izler barındıran dil dünya görüşünün yansımasıdır. Milli kültürel dünya görüşü böylelikle sadece gelecek nesillere değil farklı dil konuşan toplumlara da sözlü

olarak aktarılmış olur. Dolayısıyla dil ve kültür ilişkilerinin bilimsel açıdan incelenmesi ve dillerdeki kültür özelliklerinin ortaya çıkarılması oldukça önemlidir.

Rusça ve Türkçe rakamlı deyimleri incelediğimiz bu çalışmada her iki dil dünya görüşünde de sayılara yüklenen anlamların deyimlerdeki kullanım sıklığını karşılaştırmalı olarak inceledik. Bu bağlamda Rusça deyimlerde bir, iki, üç ve yedi rakamlarının; Türkçede ise bir, üç ve yedi rakamlarının kültürel bir sembol teşkil ettiğini tespit ettik. İki dilde de üç ve yedi rakamları kutsal görülmemekte ve günlük yaşamda, çeşitli ayinlerde ve törenlerde bu sayılar kültürel bir motif olarak ön plana çıkmaktadır. Üç sayısının dini inançlar ve mitoloji başta olmak üzere halk kültüründe önemli bir yere sahip olduğu, yedi rakamının ise dini açıdan diğer rakamlara göre daha çok anlam içeriği oluşturduğu ve her iki kültürde de kutlu kabul edildiği sonucuna ulaştık.

Sonuç olarak, XX. yüzyılın sonlarında ortaya çıkan, dil ve kültür ilişkisini inceleyen bir bilim dalı olan kültürdilbilim, deyimlerin dil dünya görüşü ve kültür ekseninde araştırılmasını öngörmektedir. Böylelikle dile zenginlik katan, konuşmayı renklendiren ve ifadeleri canlı tutan deyimlerin aslında içinde büyük bir kültür kaynağı barındırdığı ortaya çıkmaktadır.

KAYNAKLAR

ALEFİRENKO, N. F. (2010), *Lingvokulturologiya: tsennostno-smislovoye prostranstvo yazıka: uceb. posobiye*. Moskva: Nauka.

AVAKOVA, R. A. (2015), "Semantik ve Pragmatik Benzerlikleri ve Özellikleri ile Türkçe Deyimler", *Türk Tarihi ve Kültür Araştırmaları*, Cilt: 19, s. 88-95.

EL-İLYA, M. A. F. (2018), "Lingvokulturologičeskiy analiz frazeologizmov s çislovim komponentom v russkom i arabskom yazıkah", *Yazık. Politika. Kultura*. s. 167-175.

EROL ÇALIŞKAN, Ş. S. (2019), "Alpamış Destanında Sayıların Anlamları ve Değerlendirilmesi Üzerine Bir İnceleme", *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (14), s. 183-197.

HİRİK, E. (2017), "Türk Dünyası Atasözlerinde Sayılar ve Anlam Alanları", *International Journal of Languages' Education and Teaching*, Volume 5, Issue 1, s. 223-241.

KENZHALİN, K. (2017), "Türk Dünyasında Deyim Bilimi Çalışmaları", *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, (43), s. 107-124.

KRASNIH, V. V. (2002), *Etnopsiholingvistika i lingvokulturologiya*. Moskva: Gnozis.

KUÇAYEV, A. (2003), "Neznakomiye gribi", *Oktyabr*.

MASLOVA, V. A. (2001), *Lingvokulturologiya*. Moskva: Akademiya.

ÖNAL KILIÇ, S. (2018), "Yedi Sayısının Kültürel Arka Planı Çerçevesinde Garibname Mesnevi'sinin Yedinci Bölümü Üzerine Bir İnceleme", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Sayı 86, s. 111-132.

- PŞİBAYEVA, M. A. (2016), “Çislitelnoye ‘dva’ vo frazeologičeskih yedinitsah raznostrukturnih yazıkov”, *Filologičeskiye nauki*. s. 104-108.
- SEPİR, E. (2003), Status “Lingvistiki kak nauki”. *İzbranniye trudı po yazıkoznaniyu i kulturologii*. s. 259-265.
- SERGEYEV, V. İ. (2015), “Numerologiya i simvolika çisel v jizni lyudey i sudbe çeloveçestva (etnolingvistiçeskiy etyud)”, *Filologičeskiye nauki*. Yazıkoznaniye. Vestnik Çuvaşskogo Universiteta. (4), s. 275-280.
- TELEGİNA, E. V. (2013), “Frazeologizmi s çislovim komponentom: Lingvokulturologičeskiy aspekt (na materiale russkogo i angliyiskogo yazıkov)”, *URFU*. s. 128-133.
- TELEGİNA, E. V. (2017), *Otsenoçno-kulturologičeskiy aspekt russkih i angliyskih frazeologizmov s poryadkovimi i koliçestvennimi çislitelnimi*. Yekaterinburg: Dissertatsiya na soiskaniye uçyonoy stepeni kandidata filologičeskih nauk.
- TELİYA, V. N. (1996), *Russkaya frazeologiya*. Moskva: Şkola.
- TELİYA, V. N. (2006), *Russkiy frazeologičeskiy slovar*. Moskva: Nauka.
- TSİNJUN, M. (2008), “Lingvodidaktičeskiye opisaniye tsifr ‘sem’ i ‘devyat’ v russkom i kitayskom yazıkah”, *Vestnik RUDN*, s. 11-15.
- TÜRK DİL KURUMU. (2009), *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*. TDK.
- VEJBİTSKAYA, A. (1996), *Yazık. Kultura. Poznaniye*. Otv. Red. M. A. Krongauz. Moskva: Russkiye slovari.
- VEREŞÇAGİN, E. M., KOSTOMAROV, V. G. (2005), *Yazık i kultura*. Moskva: İndrik.
- YARDIMCI, M. (1998), “Geleneksel Kültürümüzde ve Âşıkların Dilinde Sayılar”, *Çukurova Halk Edebiyatı Sempozyumu*, Çukurova Üniversitesi, s. 636- 648.